

УДК 347.4+347.7+347.918

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ В УКРАЇНІ

GENERALS ARE ABOUT ECONOMIC AGREEMENTS IN UKRAINE

Гаврилішин А.П.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

Національного університету Міністерства доходів і зборів України

Ошурко С.М.,

студентка юридичного факультету

Національного університету Міністерства доходів і зборів України

У статті досліджено теоретичні аспекти господарських договорів в Україні. Проаналізовано загальний порядок їх укладення. Визначено основні недоліки у законодавстві щодо господарських договорів.

Ключові слова: господарський договір, теорії господарського договору, форма договору, порядок укладення господарського договору, істотні умови господарського договору.

В статье исследованы теоретические аспекты хозяйственных договоров в Украине. Проанализирован общий порядок их заключения. Определены основные недостатки в законодательстве относительно хозяйственных договоров.

Ключевые слова: хозяйственный договор, теории хозяйственного договора, форма договора, порядок заключения хозяйственного договора, существенные условия хозяйственного договора.

In the article investigational theoretical aspects of economic agreements are in Ukraine. The general order of their conclusion is analyzed. Certainly the basic failings are in a legislation in relation to economic agreements.

Key words: economic agreement, theories of economic agreement, form of agreement, order of conclusion of economic treaty, substantial conditions of the economic agreement.

Постановка проблеми. Перехід України до ринкової економіки сприяв розширенню сфери застосування договору як засобу регулювання та опосередкування товарно-грошових відносин у суспільстві, зокрема у сфері господарської діяльності. Цінність господарського договору набула нового значення, результатом якого стало підвищення його ролі в регулюванні господарських відносин, поєднання в ньому приватних та публічних інтересів, юридичних та економічних аспектів, здатність сприяти вирішенню соціальних завдань та усувати протиріччя між суб'єктами господарювання у процесі здійснення господарської діяльності, особливе ставлення держави під час регулювання господарсько-договірних відносин. У наш час роль господарського договору

в Україні поступово зростає. Він виступає однією з підстав виникнення господарських зобов'язань, за допомогою яких опосередковуються зв'язки між суб'єктами господарювання, а також між ними та іншими учасниками господарських відносин.

Господарські договори виступають як засіб організації відносин між суб'єктами господарювання та важливим інструментом правової організації господарського життя суспільства. Розвиток різноманітних організаційно-правових форм господарювання, трансформація відносин власності викликають необхідність нових підходів до нормативно-правового регулювання договірних відносин та їх теоретичного обґрунтування.

Господарський договір почав поступово перетворюватися на такий, у якому стали поєднуватися

диспозитивні та імперативні засади правового регулювання. Тому правове регулювання договірних господарських відносин у чинному законодавстві України має певні недоліки, які зумовлюють потребу в подальшому дослідженні господарського договору та розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо розвитку спеціального законодавства про господарські договори.

Незважаючи на те, що за роки незалежності України було прийнято низку законодавчих актів, які певною мірою регулюють і договірні відносини у сфері господарювання, господарське законодавство в цій частині потребує постійного вдосконалення. Також збільшилась велика кількість договорів, що не відповідає вимогам закону.

Сьогодні в Україні питання, пов'язані із теоретико-правовими засадами господарських договорів, набули великої актуальності і перебувають у центрі наукової уваги. Серед науковців, які досліджували дані питання, слід відмітити таких, як О. Беянович, С. Бервено, С. Теньков, М. Брагінський, О. Авраменко, С. Балуйко, Ю. Дощенко, А. Лончакова, В. Мамутова, О. Старцева, В. Щербина та інші.

Основний зміст. Господарський договір – це головний засіб організації господарсько-договірних відносин та важливий інструмент правової організації господарського життя суспільства в цілому [3, с. 146-149]. Проте, на жаль, Господарський кодекс України не надає загального визначення господарського договору, однак аналіз його положень свідчить про відсутність загального підходу до розуміння договору. Через таку невизначеність у правовій науці чітко виокремлюються чотири основні теорії договору, які намагаються розкрити сутність означеної юридичної конструкції, а саме:

1) «угодницька теорія» (договір – це угода сторін про встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків) [2];

2) «зобов'язальницька теорія» (договір отожднюється з договірними зобов'язаннями) [4, с. 61-62];

3) «теорія обіцянки (promise)» (договір – це обіцянка або набір обіцянок, на які може поклатися контрагент) [5, с. 12];

4) «актова теорія» (договір – це сумісно здійснені відокремлені волевиявлення двох чи більше уповноважених суб'єктів права, які спрямовані на регулювання поведінки цих та/або інших суб'єктів та якими встановлюється на підставі реальної або припущеної згоди правовий результат – правовий акт) [5, с. 22, 23].

У більшості країн романо-германської правової системи договір визначається як угода або як добровільно взяте однією зі сторін зобов'язання, за яким інша сторона має право вимагати від першої відповідного надання [4, с. 11-24; 2, с. 46-83].

Господарський договір є основною правовою формою, що опосередковує суспільні відносини, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 67 ГК відносини підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів.

На жаль, поняття «господарський договір» законодавством України не визначене, законодавець обмежився визначенням його ознаки та встановив вимоги щодо його змісту (п. 1 ст. 180) [1]. Однак згідно зі ст. 10 та 11 Господарського процесуального кодексу України в судовій практиці і науковій літературі використовуються поняття «господарський договір» або «комерційний договір». Проте цивільне законодавство, а саме ст. 626, містить наступне визначення: договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

У господарському праві категорія «договір» використовується у загальному і спеціальному значеннях. Договір у господарському праві можна визначити як засноване на угоді сторін і зафіксоване у встановленій законом формі зобов'язальне правовідношення між суб'єктами господарювання та не господарюючими суб'єктами – юридичними особами, змістом якого є взаємні права й обов'язки сторін у сфері господарювання, а також як зобов'язальне правовідношення, змістом якого є взаємні права та кореспондуючі зобов'язання сторін. Зміст господарського договірного зобов'язання обумовлений специфікою господарської діяльності. Господарський договір має визначену економічну і правову мету. Він завжди укладається з господарською метою для досягнення необхідних господарських і комерційних результатів [1].

Вказане багатозначне уявлення про господарський договір дозволяє виділити такі його основні ознаки:

1) це угода двох або більше суб'єктів господарювання;

2) є юридичним фактом, який спрямований на виникнення, зміну чи припинення господарських правовідносин;

3) встановлює господарське зобов'язання і правила його виконання;

4) може бути підставою виникнення майново-господарських зобов'язань. Предметом останніх є результати господарської діяльності їх учасників – продукція, роботи, послуги вартісного характеру;

5) обмежене господарським законодавством коло суб'єктів. Суб'єктами майново-господарських зобов'язань, відповідно, є суб'єкти господарювання і негосподарюючі суб'єкти – юридичні особи;

6) завжди укладається із господарською (комерційною) метою для досягнення необхідних сторонам господарських і комерційних результатів. Це виробництво й реалізація за плату продукції, виконання робіт й оплата їхніх результатів, надання платних послуг;

7) щодо них діють окремі правила щодо підстав їх укладання і змісту;

8) форма договору встановлена законом [6, с. 286].

Договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним із моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для такого виду договорів не вимагалася [2, ст. 639].

Щодо господарського договору діє загальне правило, відповідно до якого він повинен бути укладений у письмовій формі і підписаний уповноваженими на те особами. Ст. 181 ГК України передбачає можливість сторонам обирати один із видів письмової форми укладення договору, а саме:

1) повну письмову форму, під якою розуміється як єдиний документ, так і комплект документів, що об'єднуються одним змістом договору. У випадках, передбачених законодавством (ст. 60 Повітряного кодексу, ст. 134 Кодексу торговельного мореплавства України, ст. 17, 23 Статуту залізниць тощо) застосовується спеціальна (стандартна) письмова форма;

2) спрощену письмову форму у випадках, коли договір укладається шляхом обміну документами, що здійснюється поштою, телеграфом, телефонним, електронним та іншим зв'язком, або якщо договір укладається шляхом прийняття замовлення до виконання. Під час укладення договору допускається використання сучасних засобів зв'язку, в тому числі електронних.

Нотаріальне посвідчення господарських договорів є обов'язковим лише у випадках, зазначених у законодавстві, або за домовленістю між сторонами.

Що стосується змісту господарського договору, то його становлять умови, визначені угодою сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, так і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.

Згідно з ч. 3 ст. 180 ГК України під час укладення господарського договору сторони зобов'язані в будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору таким чином:

- умови про предмет у господарському договорі повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості;

- ціна є істотною умовою лише для тих господарських договорів, за якими одна сторона зобов'язана сплатити іншій певну суму грошових коштів;

- строком дії господарського договору є час, упродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору.

Загальний порядок укладення господарського договору складається з таких стадій: проект договору, протокол розбіжностей, безпосереднє врегулювання розбіжностей. На кожній із цих стадій процес укладення договору має бути завершений, якщо сторони дійшли згоди за всіма його істотними умовами [7].

Так, зокрема, сторона, яка одержала проект договору, у разі згоди з його умовами оформляє договір відповідно до вимог ч. 1 ст. 181 ГК України і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь на лист, факс, телеграму тощо у двадцятиденний строк після одержання договору. За наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала проект договору, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний строк надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом із підписаним договором [7].

Сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, в цей же строк вжити заходів для врегулювання розбіжностей із другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишились неврегульованими, передати в цей же строк до суду, якщо на це є згода другої сторони. За досягнення сторонами згоди щодо всіх або окремих умов, зазначених у протоколі розбіжностей, така згода повинна бути підтверджена у письмовій формі (протоколом узгодження розбіжностей, листами, телеграмами тощо). У випадках, якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, він вважається не укладеним (таким, що не відбувся). Якщо одна зі сторін здійснила фактичні дії щодо його виконання, правові наслідки таких дій визначаються нормами Цивільного кодексу України або за домовленістю сторін [7].

Спеціальними законодавчими актами передбачено обов'язкову державну реєстрацію господарських договорів певного виду, зокрема: договору купівлі-продажу державного майна у процесі приватизації; договору лізингу, якщо його об'єктом є державне майно, або договору пайового лізингу, що передбачає залучення державних коштів, або для забезпечення виконання лізингового договору надаються державні гарантії; договору про передачу права власності на об'єкти інтелектуальної власності та ліцензійного договору; концесійного договору тощо [7, с. 1].

Багато хто з науковців вважає, що сьогодні не існує універсальної моделі договору, що визначала б положення, які мають міститись у договорі. Адже в ньому мають бути наступні розділи: предмет договору, права та обов'язки сторін, ціна договору та порядок розрахунків (якщо договір платний), умови приймання-передачі (робіт, послуг, продукції тощо), порядок вирішення суперечок, форс-мажорні обставини, відповідальність сторін, умови розірвання договору, строк дії договору та прикінцеві положення. На жаль, багато суб'єктів господарювання нехтують розділом про права та обов'язки сторін і не включають його до договору. Це велика помилка. Адже часто трапляється так, що сторони, перш ніж укласти договір, домовляються про щось усно, а потім не мають змоги звернутися з письмовою претензією до контрагента, який порушив свої зобов'язання, чи до суду [8].

Висновки. Проаналізувавши загальні положення господарських договорів в Україні, слід відмітити, що важливим їх недоліком виступає недосконале законодавство, а саме Господарський кодекс України, який не надає загального визначення господарського договору. Необхідно, в першу чергу для врегулювання цієї прогалини, ввести до Господарського кодексу термін «господарський договір». Слід відмітити, що не існує універсальної моделі договору, що визначала б положення, які мають міститись у договорі. Багато суб'єктів господарювання не звертають уваги на розділ про права та обов'язки сторін і не включають його до договору, що в результаті призводить до спірних питань. Законодавство не регламентує,

з яких саме розділів має складатись господарський договір, тому сторони, укладаючи його, мають обов'язково передбачити якомога більше умов його виконання. Адже саме ці аспекти допоможуть уник-

нути багатьох проблем під час тлумачення та виконання умов договору. Безумовно, що на перший план також повинні виходити юридична грамотність і правова свідомість учасників договірного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями : станом на 3 січня 2013 р. – К. : Паливода А.В., 2012. – 212 с.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 32. – 270 с.
3. Подоляк С.А. Господарський договір та його юридичні конструкції – недійсність, нікчемність та нескладність в сучасних умовах / С.А. Подоляк // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 3. – С. 146–149.
4. Беяневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : монографія / О.А. Беяневич. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
5. Щербина В.С. Господарське право : підручник / В.С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.
6. Господарське право України : Підручник для студ. вищ. навч. закл. / М.К. Галянич, С.М. Грудницька, О.М. Міхатуліна та ін. – К. : МАУП, 2013. – 424 с.
7. Порядок укладення господарських договорів // Право і порядок. – 2012. – № 3(102). – 10 лютого.
8. Господарський договір: проблеми визначення та укладення // Правовий тиждень. – 2013. – № 1-4. – 21 січня.